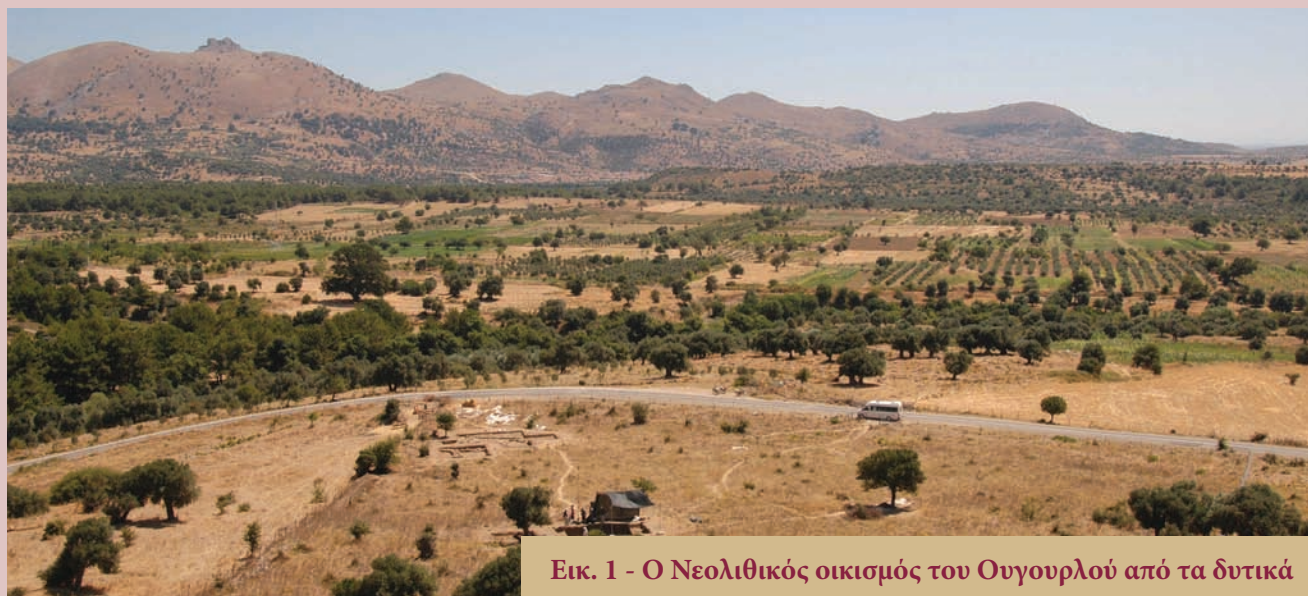

Καθ. Δρ. Μπουρτσίν Έρντογού (Burçin Erdoğan)
Πανεπιστήμιο Trakya, Αδριανούπολη (Edirne)

Ένας νεολιθικός οικισμός στο Ουγουρλού (Uğurlu) της νήσου Ίμβρου

Εικ. 1 - Ο Νεολιθικός οικισμός του Ουγουρλού από τα δυτικά

Μέρος Α'

Η προϊστορική θέση του Ουγουρλού στο νησί της Ίμβρου (Γκιεκτσέαντα) αποτελεί τον πρωιμότερο νεολιθικό οικισμό που είναι γνωστός μέχρι σήμερα στα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου. Η θέση χρονολογείται στα 6500 π.Χ. (μέσω της μεθόδου της ραδιοχρονολόγησης). Το Ουγουρλού βρίσκεται στη δυτική πλευρά του νησιού, περίπου 1χλμ. βόρεια του Οικισμού Ουγουρλού (Εικ. 1). Η αρχαιολογική θέση αποτελεί ένα χαμηλό ύψωμα που καλύπτει μια περιοχή διαστάσεων 250x200μ. περίπου, επάνω σε μια ομαλή πλαγιά στους ανατολικούς πρόποδες του Όρους Άι-Στράτης (Doğanlı). Τη θέση τέμνει η κεντρική οδική αρτηρία Ουγουρλού-Σχοινουδίου (Dereköy). Η θέση έχει επίσης καταστραφεί από μία

επιμήκη τάφρο που σκάφτηκε για την κατασκευή αρδευτικού συστήματος. Το ρέμα Πύλον ρέει στην ανατολική πλευρά της θέσης, ενώ σε κοντινή απόσταση υπάρχει μια πηγή. Οι ανασκαφές ξεκίνησαν το 2009 με επικεφαλής τον Burçin Erdoğan του Πανεπιστημίου Trakya της Αδριανούπολης (Edirne) και τελούν υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού της Τουρκίας και του Πανεπιστημίου Trakya.

Μέσα στα πέντε χρόνια ανασκαφών έχουν έρθει στο φως πέντε βασικές πολιτιστικές φάσεις που προσδιορίζονται με [τους λατινικούς αριθμούς] I-V (από τη νεότερη προς την παλαιότερη) και τουλάχιστον εννέα στρώματα κατοίκησης (Erdoğan 2011). Οι δύο πρωιμότερες φάσεις (IV & V) χρονολογούνται στην πρώιμη Νεολιθική περίοδο (Πρώιμη και Μέση Νεο-

λιθική περίοδος στην Ελλάδα), ενώ οι φάσεις III και II ανάγονται στη Χαλκολιθική περίοδο της Μ. Ασίας¹ (Υστερη Νεολιθική περίοδος στην Ελλάδα). Στην επιφάνεια της φάσης I έχουν βρεθεί διάσπαρτα όστρακα² της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού και των Μεσαιωνικών χρόνων.

Η πρωιμότερη κατοίκηση τοποθετείται στο ανατολικό τμήμα του οικισμού, κοντά στο ρέμα Πύλον. Μέχρι στιγμής έχουν καταγραφεί δύο πιθανά στρώματα κατοίκησης της φάσης V. Το πρώτο στρώμα της φάσης V ήρθε στο φως με διερευνητικές τομές. Σε αυτό το πρώιμο στρώμα δεν βρέθηκαν αρχιτεκτονικά κτίσματα πλην διάσπαρτων συστάδων λίθων. Ο Levent Atici από το Πανεπιστήμιο της Νεβάδα μελέτησε εξαιρετικά μεγάλες συγκεντρώσεις οστών ζώων και έχει ταυτοποιήσει οικόσιτα πρόβατα, κατσίκια, χοιροειδή και βοοειδή. Η παρουσία αγριόχοιρων, κόκκινων ελαφιών, λαγών και αλεπούδων υποδηλώνει άσκηση κυνηγιού. Μέσω της μεθόδου Ραδιοχρονολόγησης με Επιταχυντή (AMS Dating), το πρώιμο στρώμα της φάσης V τοποθετείται περίπου στα 6566-6518 π.Χ. (2α).

Εικ. 2 - Το κτίσμα 2 από την πρώιμη Νεολιθική εποχή

Στο ύστερο στρώμα της φάσης V έχει ανασκαφεί ένα μονόχωρο κτίσμα διαστάσεων περίπου 5x4μ. με χωματίνο δάπεδο (Εικ. 2). Οι τοίχοι είναι πιθανότατα φτιαγμένοι από λάσπη επάνω σε λίθινα θεμέλια. Ο ανατολικός και ο δυτικός τοίχος έχουν πάχος περίπου 1μ., ενώ ο βόρειος και ο νότιος έχουν πλάτος περίπου

1 Σ.τ.Μ.: Αλλιώς «Ανατολία».

2 Σ.τ.Μ.: Τμήμα σπασμένου αγγείου.

0,70μ. Ο βόρειος τοίχος έχει ύψος περίπου 1μ. και μέσα σε αυτόν υπάρχει μια εστία. Η εστία φαίνεται ότι, μετά την εγκατάλειψή της, καλύφθηκε με χώμα και πέτρες, ενώ από πάνω αφέθηκε συνειδητά ένας λίθινος πέλεκυς. Ο νότιος τοίχος του κτίσματος έχει καταστραφεί μερικώς από μια επιμήκη τάφρο που σκάφτηκε για την κατασκευή ενός αρδευτικού συστήματος. Μία ογκώδης εξωτερική αντηρίδα [αντέρισμα] είναι προσαρτημένη στον νότιο τοίχο του κτίσματος. Το μικρό μέγεθος του χώρου (9,2 m²), οι παχείς τοίχοι και η ογκώδης εξωτερική αντηρίδα υποδηλώνουν ότι το κτίσμα είχε επάνω όροφο. Ο βόρειος τοίχος εκτείνεται 3,5μ. περίπου προς τα ανατολικά μαζί με έναν παράλληλο τοίχο φάρδους περίπου 1μ., ο οποίος δημιουργεί ένα προαύλιο. Σε έναν ανοιχτό χώρο στο νότιο τμήμα του κτίσματος υπάρχει ένας μεγάλος φούρνος διαμέτρου περίπου 1μ..

Η αρχιτεκτονική αυτού του πρώιμου κτίσματος χαρακτηρίζεται ως ένα μικρό σπίτι με περιορισμένο χώρο για κοινωνική αλληλεπίδραση και χωρίς αμιγώς αποθηκευτικές εγκαταστάσεις. Στο βορειοδυτικό τμήμα του κτίσματος βρέθηκαν ένα όστρακο με ανάγλυφο ανθρώπινο μοτίβο και ένα κεφάλι ενός ακρόλιθου³ ειδωλίου από οστό ζώου. Η μύτη της κεφαλής του ειδωλίου αποδίδεται ανάγλυφα, ενώ τα μάτια αποδίδονται με ερυθρή βαφή. Ορισμένα σπασμένα οστέινα εργαλεία και ένας μικρός λίθινος πέλεκυς από σερπεντίνη (serpentine)⁴ βρέθηκαν *in situ*⁵. Στο κτίσμα εντοπίστηκε επίσης μια μικρή σπασμένη χάντρα από μαλαχίτη⁶.

Στη διάρκεια της φάσης IV ο οικισμός επεκτάθηκε και ο νεολιθικός οικισμός κάλυψε μια έκταση 6 εκταρίων. Η επίχωση της φάσης IV έχει πάχος σχεδόν 2,5μ. και έχει αποκαλύψει τουλάχιστον τέσσερα στρώματα κατοίκησης. Κανένα ολοκληρωμένο κτηριακό σχέδιο δεν έχει έρθει στο φως. Στο δυτικό τμήμα του οικισμού η διερευνητική τομή P5 αποκάλυψε την κατοίκηση της φάσης IV. Μέχρι στιγμής έχουν ανασκαφεί τρία στρώματα της φάσης IV, τα οποία έχουν καταστραφεί

3 Σ.τ.Μ.: Ακρόλιθο αποκαλείται το ειδώλιο που έχει σώμα από ξύλο ή πηλό και ένθετο (τριγωνικό) κεφάλι και άκρα κατασκευασμένα από πέτρα, μάρμαρο ή ελεφαντόδοντο.

4 Σ.τ.Μ.: Δευτερογενές πυριτικό ορυκτό από τα πλέον δεδομένα στη φύση.

5 Σ.τ.Μ.: Δηλαδή στην αρχική τους θέση, εκεί που τοποθετούνταν μετά τη χρήση τους.

6 Σ.τ.Μ.: Ορυκτό του χαλκού με έντονο πράσινο χρώμα.

από την ανώτερη φάση III. Στο πρώτο στρώμα της φάσης IV βρέθηκαν ένα παχύ, κίτρινο, συμπαγές δάπεδο με μια κυκλική εστία και ένας επιχρισμένος λάκκος. Η εστία έχει διαστάσεις 0,90x0,90μ.. Στο δάπεδο εντοπίστηκε πληθώρα οστών ζώων και οστέινων εργαλείων. Κοντά στην εστία βρίσκεται ένας μικρός λάκκος διαστάσεων 0,70x0,70μ.. Οι εσωτερικοί τοίχοι και ο πυθμένας του λάκκου ήταν επιχρισμένοι με πηλό κίτρινου χρώματος. Μέσα στον λάκκο βρέθηκαν 28 κατεργασμένα οστά, 1 λίθινο κύπελλο και 1 σπασμένο λίθινο σκεπάρνι. Τα 26 κατεργασμένα οστά αποτελούνται από λειασμένους σπείς [σουβλιά] με στρογγυλεμένες κεφαλές, τα οποία θα πρέπει να θεωρηθεί ότι συμβολίζουν ανθρώπινα όντα και να ερμηνευτούν ως οστέινα ειδώλια (Εικ. 3).

Εικ. 3 - Οστέινοι σπείς που ανακαλύφθηκαν σε έναν λάκκο

Στο δεύτερο στρώμα της φάσης IV εντοπίστηκε ένα μερικώς ανασκαμμένο κτίσμα με κατεστραμμένους λίθινους τοίχους. Σε μια γωνιά του κτίσματος βρέθηκε ένα μεγάλο αποθηκευτικό αγγείο (Εικ. 4). Ένας διαχωριστικός τοίχος εντός του κτίσματος ήταν κατασκευασμένος από λάσπη και πλίνθους. Στο τρίτο στρώμα της φάσης IV εντοπίστηκαν πολλαπλά στρώματα ενός επιχρισμένου δαπέδου, ένας μεγάλος φούρνος και δύο επιχρισμένες κατασκευές ωσειδούς σχήματος [Σ.τ.Μ.: πιθανόν φουρνάκια]. Δύο ραδιοχρονολογήσεις μέσω της Μεθόδου του Επιταχυντή (AMS Dating) ανάγουν το στρώμα περίπου στα 5980-5750 π.Χ. (2α).

Στο ανατολικό τμήμα του οικισμού έχει ανασκαφεί μερικώς ένα κτίσμα με μία επιμήκη εξωτερική αντηρίδα. Το κτίσμα έχει δύο αρχιτεκτονικές φάσεις. Κατά τη

Εικ. 4 - Μεγάλο αποθηκευτικό αγγείο σε μία γωνιά ενός Νεολιθικού κτίσματος

νεότερη φάση, το κτίσμα συρρικνώθηκε. Επιπρόσθετα, μια διερευνητική τομή αποκάλυψε ένα προαύλιο με τουλάχιστον 5 εστίες σε αυτό το τμήμα του οικισμού.

Ένας από τους στόχους της ανασκαφής ήταν η διερεύνηση του ρόλου των φυτών στη Νεολιθική οικονομία του οικισμού. Ένας μεγάλος αριθμός δειγμάτων χώματος δέχθηκε επεξεργασία μέσω της διαδικασίας της επίπλευσης (flotation)¹. Η εξέταση των απανθρακωμένων βοτανικών καταλοίπων από τη Σουλτάνα Βαλαμώτη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης υποδεικνύει τοπικά δημητριακά ανάμεσα στα οποία περιλαμβάνονται το μονόκοκκο σιτάρι (*Triticum monococtum*), το εξάστοιχο κριθάρι (*Hordeum vulgare*), το γυμνό κριθάρι (*Hordeum vulgare var. nudum*) και το μπιζέλι (*Pisum sativum L.*). Μεγάλες ποσότητες οστρέων και ψαροκόκαλων υπονοούν την πιθανή σπουδαιότητα των θαλάσσιων πηγών στη Νεολιθική διατροφή του Ουγουρλού. Ανάμεσα στα όστρεα πολυάριθμα είναι οι πεταλίδες (*Patella*) και τα μύδια (*Mytiliades*).

Οι στιλβωμένοι λίθινοι πελέκει/σκεπάρνια και τα οστέινα εργαλεία είναι άφθονα. Τα οστέινα εργαλεία αποτελούνται κυρίως από σπείς, σμίλες, σπάτουλες και βελόνες. Αξιοσημείωτα είναι τα οστέινα

¹ Σ.τ.Μ.: Διαδικασία ανάκτησης που λειτουργεί με το πέρας ανασκαμμένου χώματος σε νερό και τον διαχωρισμό των ευρημάτων που επιπλέουν από τα μπάζα που βυθίζονται.

Εικ. 5 - Οστέινα αγκίστρια

αγκίστρια και ένα σφυρί φτιαγμένο από ελαφοκέρατο (Εικ. 5). Εξέχοντα είναι επίσης τα λίθινα τηγανόσχη-

Εικ. 6 - Τηγανόσχημα αγγεία

μα αγγεία (Εικ. 6). Βασικά ευρήματα ακόμα συνιστούν οι χάντρες και τα περιάπτα από λίθο και όστρεα (Εικ. 7). Τα νεολιθικά ειδώλια είναι σπάνια αλλά αξιόλογα.

Εικ. 7 - Χάντρες από λίθο και όστρεα

Ανάμεσά τους χαρακτηριστικά είναι τα ακρόλιθα ειδώλια, ένα κεφάλι μαρμάρινου ειδωλίου και ένα ανθρώπινο ειδώλιο που μοιάζει με έγκυο γυναίκα.

Η κεραμική αποτελεί την πιο κοινή ομάδα τέχνερων στο Νεολιθικό Ουγουρλού. Η συντριπτική πλειοψηφία της κεραμικής της φάσης V είναι στιλβωμένη και με ερυθρό επίχρισμα². Μαύρα στιλβωμένα όστρακα βρέθηκαν σε μικρές ποσότητες. Όλα τα κεραμικά είναι χειροποίητα και έχουν λεπτά τοιχώματα. Συνήθη σχήματα είναι τα βαθιά κύπελλα με σιγμοειδές προφίλ (S), τα ευρύστομα αγγεία και τα ρηχά πινάκια (πιάτα) με επίπεδες πλευρές (Εικ. 8). Οι βάσεις είτε

Εικ. 8 - Αγγείο από την πρώιμη Νεολιθική εποχή

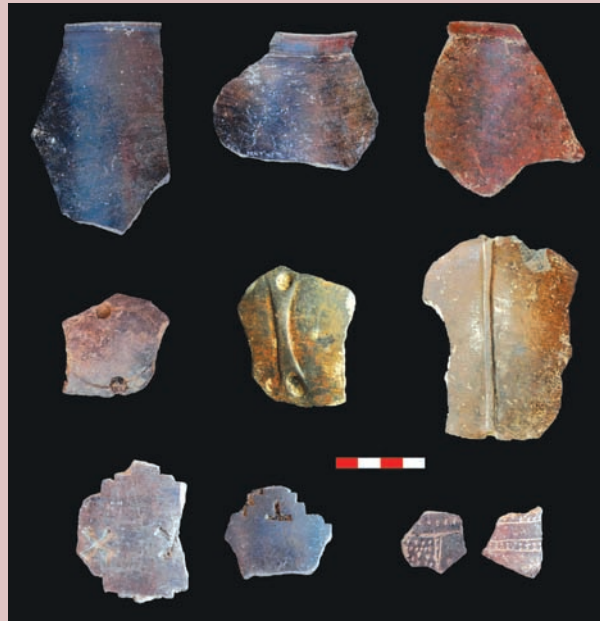
είναι επίπεδες είτε διαθέτουν χαμηλό πόδι. Χαρακτηριστικές είναι οι κάθετα τοποθετημένες διάτρητες σωληνοειδείς και κομβιόσχημες αποφύσεις καθώς και οι μικρές ημισελήνοειδείς αποφύσεις. Μοναδικό είναι ένα όστρακο σε μορφή ανθρώπινου κεφαλιού. Γενικές ομοιότητες με την κεραμική του Ουγουρλού εντοπίστηκαν σε θέσεις της δυτικής Μ. Ασίας. Εντούτοις διάφοροι τύποι κεραμικών από αυτή την παλαιότερη γνωστή φάση στο Ουγουρλού δείχνουν αδιαμφισβήτητες ομοιότητες με το Hoca Çesme IV-III στην τουρκική Θράκη καθώς επίσης με το Aktopraklık και τα κύρια στρώματα του Menteşe στην περιοχή του Μαρμαρά (Bertram&Karul 2005, Εικ.1-3; Karul&Anci 2011, Εικ.11-12; Roodenberg et al. 2003, Εικ.13:1-4; Εικ.16:1-6).

Όσον αφορά την κεραμική παραγωγή στη φάση IV, παρατηρείται εμφανής πρόοδος. Η νεολιθική κεραμική από τη φάση IV έχει υψηλότερες τεχνολογικές

² Σ.τ.Μ.: Με το επίχρισμα καλυπτόταν η επιφάνεια του στεγνού αγγείου πριν το ψήσιμο. Αυτό λειτουργούσε σαν ένα υπόστρωμα, σαν μια βάση για να τοποθετηθούν στη συνέχεια, μετά το ψήσιμο, τα επίθετα χρώματα.

προδιαγραφές κι επιδεικνύει έναν βαθμό εφευρετικότητας και δημιουργικότητας. Η κεραμική χαρακτηρίζεται από χειροποίητα, καλά στιλβωμένα, λεπτότοιχα μαύρα κεραμικά με ερυθρό επίχρισμα (Εικ. 9). Χον-

Εικ. 9 - Εξαιρετική κεραμική από τη φάση IV

δροειδή αγγεία εντοπίστηκαν σε μικρές ποσότητες. Στην επιφάνεια επικρατεί το σκούρο μαύρο χρώμα. Διάφοροι τόνοι ερυθρού και ροζ επιχρίσματος τοποθετούνται στις εξωτερικές επιφάνειες και κάτω από το χείλος των εσωτερικών επιφανειών. Παρατηρώντας το ρεπερτόριο των σχημάτων διαπιστώνει κανείς ότι συνήθη είναι τα βαθιά κύπελλα με σιγμοειδές προφίλ (S) και παχύ χείλος. Ενίοτε τα προφίλ είναι ελαφρώς τροπιδωτά. Συνήθη είναι επίσης τα βαθιά κύπελλα με χείλος που στρέφεται προς τα έξω, τα κύπελλα με πεπλατυσμένο εσωτερικά χείλος, τα ευρύστομα δοχεία και τα δοχεία με ψηλό λαιμό ενίοτε και με μικρές λαβές. Οι βάσεις είναι επίπεδες ή δακτυλιόσχημες. Εμφανίζονται ακόμα τετραποδικά αγγεία. Χαρακτηριστικές είναι οι κάθετα τοποθετημένες μακριές σωληνοειδείς διάτρητες αποφύσεις οι οποίες κατασκευάζονταν διαφορετικά. Στα εσωτερικά τοιχώματα των αγγείων προστίθετο παχύς πηλός, ύστερα διατρυπόταν και στη συνέχεια στην εξωτερική επιφάνεια φτιαχνόταν σωληνοειδές ανάγλυφο. Χαρακτηριστικά επίσης είναι οι βάσεις με εγκοπές, τα κιβωτιόσχημα αγγεία και τα πώματα. Η διακόσμηση είναι σπάνια. Ωστόσο η πιο χαρακτηριστική τεχνική διακόσμησης είναι η εμπιέστη.

Ένας άλλος τύπος διακόσμησης είναι οι εγχάρακτες γραμμές σε συνδυασμό με εμπιέστες κουκίδες. Εμπιέστη διακόσμηση σχήματος σταυρού ή «Τ» εμφανίζεται μόνο στις βάσεις. Τα μόνα πέντε μικρά κομμάτια βαμμένων κεραμικών που έχουν βρεθεί μέχρι σήμερα στη θέση ήρθαν στο φως στη φάση IV. Ένα όστρακο από αγγείο κόκκινου βάρους με λευκό επίθετο χρώμα είναι ολόιδιο ως προς το είδος, τις τεχνικές και το σχέδιο με τα κεραμικά του Καρανονο I. Τα όστρακα αγγείων μαύρου βάρους με ερυθρό επίθετο χρώμα φαίνεται ότι ήταν τοπικής παραγωγής. Κανένα από τα κεραμικά της φάσης IV του Ουγουρλού δεν είναι ακριβώς ίδιο με το ρεπερτόριο σχημάτων της Μ. Ασίας. Παρουσιάζουν ωστόσο γενικές ομοιότητες. Οι τύποι των αγγείων είναι παρόμοιοι με εκείνους των σύγχρονων πολιτισμών του Αιγαίου.

Ο Chris Doherty και η Ελένη Παλαμάρα από το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης ανέλυσαν με οπτικό μικροσκόπιο λεπτές τομές από 30 όστρακα (10 της φάσης V και 20 της φάσης IV) και 3 πλήρινα δείγματα του Ουγουρλού, με σκοπό να παράσχουν επιπλέον πληροφορίες αναφορικά με το πορώδες του υλικού και τα μη πλαστικά πρόσθετα. Στη συνέχεια τα δείγματα αναλύθηκαν σε ηλεκτρονικό μικροσκόπιο σάρωσης. Για κάθε δείγμα μετρήθηκε επίσης η χημική σύσταση του υλικού. Μόνο ένας τύπος πηλού κατέστη εφικτό να διαχωριστεί. Πρόκειται για μη ασβεστούχο πηλό που περιέχει ανδεσίτη/δασίτη. Μια σύγκριση μεταξύ των αποτελεσμάτων της ανάλυσης των λεπτών τομών και της χημικής σύστασης των οστράκων και των πλήρινων δειγμάτων δίνει την εντύπωση ότι η Νεολιθική κεραμική του Ουγουρλού έχει κατασκευαστεί από ντόπιο πηλό (Erdoğan 2013).

Ένα διακριτικό χαρακτηριστικό του Νεολιθικού Ουγουρλού ήταν το εμπόριο μακρινών αποστάσεων και οι ανταλλαγές που αντικατοπτρίζονται κυρίως στη διασπορά οψιδιανού και Βαλκανικού πυριτόλιθου. Επρόκειτο για ακατέργαστα υλικά που χρησιμοποιούνταν εξ αρχής για εργαλεία λάξευσης. Συνηθέστερα ωστόσο χρησιμοποιούνταν ο τοπικός πυριτόλιθος αποτελώντας το 99% της συγκέντρωσης λίθου στον οικισμό. Ο Denis Guilbeau, ο οποίος μελετά τους θρυμματισμένους λίθους του Ουγουρλού, παρατήρησε ότι οι φολίδες είναι πιο κοινές από τις λεπίδες. Τα εργαλεία σπανίζουν πολύ. Το πιο χαρακτηριστικό εργαλείο στη φάση IV είναι μια μεγάλη λεπίδα από πυριτόλιθο, η

περίφημη «Μεγάλη λεπίδα του Καρανοβο» (Gurova 2008). Σε αυτή τη φάση εντοπίστηκαν περί τις 25 μεγάλες λεπίδες, ενώ επίσης βρέθηκαν ένας πυρήνας και μερικές φολίδες από το ίδιο ακατέργαστο υλικό, τον περίφημο «Βαλκανικό πυριτόλιθο» (Εικ. 10). Η προ-

Εικ. 10 - Μεγάλες λεπίδες από Βαλκανικό πυριτόλιθο

έλευση αυτού του τύπου πυριτόλιθου είναι από την περιοχή Ράζγκραντ στα ανατολικά της Οροσειράς του Αίμου. Οι περισσότερες λεπίδες φέρουν έντονη επεξεργασία στις πλευρές τους, ενώ μερικές διαθέτουν λειασμένη επιφάνεια. Άλλα εργαλεία είναι τα δρεπάνια σε λεπίδες, τα ξέστρα, οι σμίλες και οι σφηνίσκοι (*pièces esquillées*). Επίσης βρέθηκαν ορισμένοι γεωμετρικοί μικρόλιθοι.

Σχεδόν όλα τα αντικείμενα από οψιδιανό είναι λεπίδες κατασκευασμένες με την τεχνική της πίεσης. Τα κομμάτια οψιδιανού ανέλυσε η Marina Milic από

το Πανεπιστήμιο UCL του Λονδίνου χρησιμοποιώντας φορητό σύστημα φθορισμού ακτίνων-X (X-Ray Fluorescence). Τα αποτελέσματα αποδεικνύουν ότι ο οψιδιανός προέρχεται από 3 πηγές: το νησί της Μήλου, το ανατολικό Göllü Dağ και το Nenezi Dağ της κεντρικής Μ. Ασίας. Τα δείγματα της Μήλου είναι πολύ συχνότερα. Μοναδικός είναι ένας πυρήνας βλήματος από οψιδιανό από την πηγή Nenezi.

Τα κύρια ευρήματα της φάσης IV αποτελούν αγγεία και αντικείμενα σε σχήμα ποδιού κατασκευασμένα από μάρμαρο. Μια μαρμάρινη κεφαλή ειδώλιου με

λαιμό είναι μοναδική (Εικ. 11). Στο νησί δεν έχουν βρεθεί πηγές μαρμάρου. Πηγές καλού λευκού μαρμάρου διαθέτουν τα νησιά της δυτικής Μ. Ασίας και του Αιγαίου, όπως η Λέσβος και η Θάσος. Δυστυχώς, οι λατομειακές θέσεις καθαυτές είναι γενικά άγνωστες.

Εικ. 11 - Κεφαλή από μαρμάρινο ειδώλιο

Βιβλιογραφία

- Bertram, Jan-K. & N. Karul 2005. "From Anatolia to Europe: The ceramic sequence of Hoca Çeşme in Turkish Thrace", in C. Lichter (ed.), *Byzas 2 - How Did Farming Reach Europe? Anatolian-European Relations from the Second Half of the 7th Through the First Half of the 6th Millennium Cal BC*:117-130, İstanbul.
- Erdoğan, B., 2011. "A Preliminary Report from the 2009 and 2010 Field Seasons at Uğurlu on the Island of Gökçeada". *Anatolica* XXXVII, 45-65.
- Erdoğan, B., 2013. "Uğurlu: A Neolithic Settlement on the Aegean Island of Gökçeada", In M. Özdoğan, N. Başgelen and P. Kuniholm (eds.), *Neolithic in Turkey, vol.5. Northwestern Turkey and Istanbul*, 1-33, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
- Gurova, M., 2008. "Towards an Understanding of Early Neolithic Populations: A Flint Perspective from Bulgaria", *Documenta Praehistorica* XXXV, 111-129.
- Karul, N. & M. B. Avci. 2011. "Neolithic Communities in The Eastern Marmara Region: Aktopraklık C", *Anatolica* XXXVII, 1-15.
- Roodenberg, J., A. van As, L. Jacobs, and M.-H. Wijnen, 2003. "Early settlement in the plain of Yenişehir (NW Anatolia). The basal occupation layers at Menteşe", *Anatolica* XXIX, 17-59.